

Imuniteta diplomatskih in konzularnih prostorov v luči primera Khashoggi

*Kristina Franciška Samsa**

POVZETEK

Države so že od antičnih časov priznavale poseben status tujih predstavnikov, zato so nekatera temeljna načela, ki se nanašajo na take predstavnike in prostore, v katerih delujejo, kot na primer nedotakljivost diplomatskih prostorov, stare kot prve civilizacije. Pravila diplomatskega prava so bila v veljavi že veliko pred sprejetjem temeljne kodifikacije Dunajske konvencije o diplomatskih in konzularnih odnosih. Nedavni dogodki so pokazali tendenco diplomatov in konzulov, da ne upoštevajo zakonodaje države sprejemnice, in tendenco k uveljavljanju diplomatske imunitete, da bi se izognili odgovornosti za storjena dejanja. Tako prihaja do kršitev diplomatske imunitete, ki posledično pomenijo kršitev mednarodnega prava. Problematika imunitete diplomatskih in konzularnih prostorov je prikazana na primeru umora novinarja Jamala Khashoggija. Novinarja in kritika savdske oblasti so ubili v konzularnih prostorih Savdske Arabije v Turčiji. Gre za hudo kaznivo dejanje storjeno v konzularnih prostorih, s strani oseb, ki naj ne bi bile varovane z diplomatsko imuniteto. Usmrnitev Khashoggija je pomenila vsaj tri različne kršitve mednarodnega prava. Zaskrbljujoče je, da je uboj Khashoggija doslej povzročil malo učinkovitih mednarodnih odzivov, bodisi pravnih, političnih ali diplomatskih. Pojavi se vprašanje, ali obstajajo učinkoviti mehanizmi za sankcioniranje kršitev diplomatskih imunitet.

Ključne besede: Diplomatsko pravo, imuniteta, nedotakljivost, Jamal Khashoggi, univerzalna jurisdikcija, mednarodna skupnost.

* Magistrica prava, Evropska pravna fakulteta, Področna svetovalka, Sklad RS za nasledstvo.

Immunity of diplomatic and consular premises in the light of the Khashoggi case

ABSTRACT

Countries have recognized the special status of foreign representatives since ancient times, so there are some fundamental principles that apply to such representatives and the premises in which they operate, such as the inviolability of diplomatic premises as old as the first civilization. The rules of diplomatic law were in place long before the fundamental codification of the Vienna Convention on Diplomatic and Consular Relations was adopted. Recent events have shown a tendency of diplomats and consuls to disregard the law of the receiving country and a tendency to exercise diplomatic immunity in order to avoid being held accountable for acts committed. Violations of diplomatic immunity occur, which in turn constitute a violation of international law. The issue of the immunity of diplomatic and consular posts is illustrated in the case of the murder of journalist Jamal Khashoggi. Saudi authorities reporter and critic was killed in Saudi Arabian consular posts in Turkey. It is a serious crime committed on consular premises by persons who are not supposed to be protected by diplomatic immunity. Execution of Khashoggi amounted to at least three different violations of international law. It is worrying that the killing of Khashoggi has so far produced little effective international response, whether legal, political or diplomatic. The question arises whether there are effective mechanisms for sanctioning violations of diplomatic immunities.

Keywords: Diplomatic Law, Immunity, Inviolability, Jamal Khashoggi, Universal Jurisdiction, International Community.

1. Uvod

Temo imunitete diplomatskih in konzularnih prostorov bomo obravnavali skozi aktualni praktični primer, in sicer na primeru umora novinarja Jamala Khashoggija. Novinarja in kritika savdske oblasti so ubili v konzularnih prostorih Savdske Arabije v Turčiji. Gre za hudo kaznivo dejanje storjeno v konzularnih prostorih, s strani oseb, ki naj ne bi bile varovane z diplomatsko imuniteto. Grozljivi umor Jamala Khashoggija je pretresel svet. Dejstvo je, da

je umor savdskega novinarja povzročil hude odzive predvsem na mednarodni ravni.

Jamal Khashoggi, rojen 13. oktobra 1958, je bil glavni urednik Al-Arab News Channel in savdski novinar, kritičen do prestolonaslednika Mohameda Bin Salmana, prav tako pa naj bi nasprotoval intervenciji v Jemnu pod vodstvom Savdske Arabije. Khashoggija so brutalno umorili domnevni savdski uradniki v savdskem konzulatu v Istanbulu 2. oktobra 2018. Savdska vlada je zanikala kakršno koli povezavo s tem incidentom oziroma z neznanimi napadalci.¹

Savdski princ Mohamed Bin Salman Bin Abdulaziz Al Saud – pogovorno znan kot MBS, naj bi bil vpleten v umor novinarja Khashoggija. Mednarodna podoba Savdske Arabije je zelo ogrožena zaradi Khashoggijevega nepojasnjene izginotja, potem ko je vstopil v savdski konzulat v Istanbulu.²

Savdska Arabija je kategorično zanikala dejstvo, da se je v njenem konzulatu zgodil umor, in trdila, da je Khashoggi varno zapustil konzulat skozi zadnja vrata. Vendar pa so 20. oktobra 2018, sredi razodetij in mednarodnega pritiska savdske oblasti, končno priznale, da je bil Khashoggi ubit. Savdska različica dogajanja kaže, da je bil Khashoggi podvržen zasliševanju, s katerim so ga želeli prepričati, da se vrne v Savdsko Arabijo. Uradna savdska pripoved je bila sprejeta na mednarodni ravni s široko razširjenim skepticizmom glede na njeno neskladnost z dokazi, ki so se začeli pojavljati. Zdi se, da razpoložljivi dokazi kažejo na slabo izvedeno naklepno zaroto, da bi ubili savdskega novinarja, ne pa da bi šlo za nenamerno smrt, kot trdijo savdske oblasti. Dokazi kažejo, da je operacijo izvedla skupina 15 moških državljanov Savdske Arabije, vključno z varnostnimi in obveščevalnimi operativci.³

Savdski novinar Jamal Khashoggi je izginil dne 2. oktobra 2018, s tem ko se ni vrnil s savdskega konzulata v Istanbulu. Savdski princ MBS ter vodja konzularnega predstavništva sta 9. oktobra odobrila preiskavo konzulata turškim oblastem, na podlagi pritiska turškega predsednika Erdogana in širše mednarodne skupnosti.⁴

¹ Jamal Khashoggi, 2019, e-vir.

² Bouoiyour, et al., 2018, str. 2.

³ ibid.

⁴ ibid., str. 3.

Kot poglavitni problem bi izpostavili problem nedotakljivosti konzularnih in diplomatskih prostorov, kakor je določena v 22. členu Dunajske konvencije o diplomatskih odnosih⁵ (DKDO) in 31. členu Dunajske konvencije o konzularnih odnosih (DKKO).⁶ Prostori diplomatskega predstavništva so nedotakljivi. Organi države sprejemnice ne smejo vstopiti v konzularne prostore, ki jih konzulat uporablja izključno za svoje delo, razen s privolitvijo vodje konzulata ali osebe, ki jo ta določi, ali vodje diplomatskega predstavništva države pošiljateljice. Vendar se lahko domneva, da je ob požaru ali drugi nesreči, ki zahteva takojšnje ukrepanje, privolitev vodje konzulata dana. V opisanem primeru umora novinarja Khashoggija je vodja konzulata Savdske Arabije dovolil preiskavo prostorov turškim oblastem sedem dni po umoru.

Pojavi se vprašanje, kaj bi lahko storile turške oblasti, t. i. oblasti države sprejemnice, če danega privoljenja vodje konzulata ne bi bilo? Ali bi imela na voljo kakšen drug mehanizem oz. vzvod za preiskavo? Prekinitev diplomatskih odnosov z državo pošiljateljico? Mednarodno pravna skupnost teži k spoštovanju mednarodnega prava vseh subjektov. Pravila za spoštovanje diplomatskega prava manifestira Dunajska konvencija o diplomatskih in konzularnih odnosih. Diplomatska imuniteta je institut, ki uživa visoko spoštovanje držav, hkrati pa je podvržena grobim kršitvam.

2. Nedotakljivost diplomatskih in konzularnih prostorov

Nedotakljivost prostorov veleposlaništva ureja Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih. V 1. členu DKDO so opredeljene nekatere različne vloge, ki jih imajo lahko posamezniki v diplomatski misiji. Diplomati imajo imuniteto na podlagi členov 29 do 36 DKDO, kar vključuje osebno nedotakljivost ter tudi nedotakljivost bivanja in premoženja.

Nedotakljivost v sodobnem mednarodnem pravu je pravzaprav poseben status, ki je dodeljen prostorom, osebam ali premo-

⁵ Prva točka določa: »Prostori diplomatskega predstavništva so nedotakljivi. Organi države sprejemnice vanje ne smejo vstopiti, razen s privolitvijo vodje diplomatskega predstavništva.«

⁶ Druga točka določa: »Organi države sprejemnice ne smejo vstopiti v konzularne prostore, ki jih konzulat uporablja izključno za svoje delo, razen s privolitvijo vodje konzulata ali osebe, ki jo ta določi, ali vodje diplomatskega predstavništva države pošiljateljice. Vendar se lahko domneva, da je ob požaru ali drugi nesreči, ki zahteva takojšnje ukrepanje, privolitev vodje konzulata dana.«

ženju, ki so fizično prisotne na ozemlju suverene države, vendar niso podrejene njeni običajni pristojnosti. Suverena država oz. po Dunajski konvenciji t. i. država sprejemnica se je dolžna vzdržati izvrševanja kakršnih koli suverenih pravic, zlasti kazenskega pregona, v zvezi z nedotakljivimi prostori, osebami ali lastnino.⁷

V skladu z 22. členom Dunajske konvencije so prostori misije nedotakljivi in so skupaj s svojo opremo in drugo lastnino na njej, kar zajema tudi diplomatska prevozna sredstva, zaščiteni pred preiskavo in izvršbo. V členu 23 pa je navedena tudi splošna izjema od obdavčenja za prostore misije. Nemško zvezno ustavno sodišče je v zadevi *Filipinskega veleposlaništva*⁸ pojasnilo, da glede na običajno in pogodbeno pravo »premoženje, ki ga država pošiljateljica uporablja za opravljanje svojih diplomatskih funkcij, v vsakem primeru uživa imuniteto, tudi če ne spada v materialni ali prostorski obseg člena 22.«⁹

DKDO se sklicuje na uveljavljeno običajno pravo in prav to je eden od razlogov za njeno priljubljenost. Države pogodbenice so se v številnih razpravah spraševale, ali je podeljena imuniteta z DKDO upravičena, saj lahko povzroči zlorabo, kar predstavlja veliko oviro za dostop do pravnega varstva. Dejansko se imuniteta v zadnjem času dojema kot slabost, ki jo zlorablajo teroristi. Po drugi strani bi moralo biti v interesu vsake države, da postane njena pogodbenica, saj zagotavlja učinkovitost in varnost znotraj sistema, na podlagi katerega države opravljajo diplomacijo. Brez sistema, ki ga ustvarja DKDO, pa države ne morejo oblikovati ustreznih pravnih pravil o substanci diplomatskih odnosov, pa naj bo to po običaju ali sporazumu. Prav vzajemnost je stalna in učinkovita sankcija za spoštovanje skoraj vseh pravil Konvencije. Vsaka država ima dvojno vlogo, je hkrati država sprejemnica in pošiljateljica. To še posebej velja, če pomislimo, da je kateri koli predstavnik v tujini v nekem smislu vedno t. i. talec.¹⁰

DKKO pa z vidika zaščite konzularnih prostorov v 31. členu določa, da so ti prostori nedotakljivi in tako organi države sprejemnice vanje ne smejo vstopiti brez privolitve. Tako kot diplomatski morajo biti tudi konzularni prostori zaščiteni pred vdorom ali okrnitvijo dostojanstva, in podobna imuniteta je določena prav

⁷ Denza, 2008, str. 110.

⁸ *Philippine Embassy Bank Account Case*, Bundesverfassungsgericht, 13 Dec. 1977, 46 BVerfG 342; 65 ILR, str. 146, točka 187.

⁹ Shaw, 2008, str. 762.

¹⁰ Denza, 2016, str. 1–2.

tako v zvezi z arhivi in dokumenti,¹¹ ter oprostitvijo davkov.¹²

Bistvenega pomena je torej zagotoviti nedotakljivost tako osebi veleposlanika kot tudi prostorov misije, da lahko brez zadržkov opravlja funkcijo, ki mu je bila dana s strani vlade države pošiljateljice in pod to imuniteto opravlja seveda nemoteno tudi zasebne zadeve.¹³

3. Analiza primera Khashoggi

Prijetje Khashoggija je bil rezultat načrtovane in izčrpne misije, ki je vključevala obsežno usklajevanje in sredstva. Posnetki komunikacij v zadnjih dveh dneh pred usmrčitvijo kažejo, da je bil Khashoggi znan kot eden izmed več posameznikov, ki so jih iskale savdske oblasti. Ko se je pojavila priložnost, se je v Riadu začela operacija, vodena s strani savdske vlade. Turški dokazi razkrivajo vpletenost višjega svetovalca zaposlenega na savdskem sodišču, generalnega konzula in drugih. Logistika je bila zapletena, saj so savdski uradniki uredili vse potrebno za potek operacije, vključno s potovanjem in nastanitvijo. Operacija je vključevala več letov, vključno z dvema zasebnima letaloma, enega pod diplomatskim dovoljenjem. Razlog za potovanja je bilo tudi usposabljanje, v katerem sta dva savdska atašeja iz Istanbula letela v Riad za skrivno, nujno usposabljanje in pripravo, načrtovanje in nato izvedbo v Istanbulu. Dejstvo, da je bila skupina sestavljena in je bila operativna v 48 urah, kaže na scenarij posebne operacije, pri čemer so bili člani skupine že pripravljeni ukrepati takoj, ko pride naročilo.¹⁴

Na samem konzulatu so bile potrebne nadaljnje priprave na umor. Zdi se, da je prva skupina članov ekipe na konzulatu dan pred umorom ocenila, kakšen bi bil najboljši način za izvedbo. Tisti dan so razpravljali o zasliševanju in odstranitvi trupla. Na dan zločina je generalni konzul dal prost dan večini savdskih uslužbencev in preostalim dal navodila, da ostanejo v svojih pisarnah.¹⁵

Pri analizi dejstev je posebna poročevalka pregledala štiri potencialno verodostojne hipoteze, povezane s smrtjo gospoda Khashoggija: 1) naklepni uboj; 2) ugrabitev z naklepnim ubojem,

¹¹ Dunajska konvencija o konzularnih odnosih, 33. člen, 1963.

¹² Ibid., str. 773.

¹³ Sen, 1965, str. 90.

¹⁴ Annex to the Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 2019, str. 39.

¹⁵ Ibid.

če se ugrabitev izkaže za nemogočo ali neuspešno; 3) smrt, kot posledica nesreče med ugrabitvijo; 4) odločitev o uboju pripadnikov savdske ekipe na kraju samem. Po mednarodnem pravu so zunajsodne usmrtitve resne kršitve človekovih pravic in tudi kaznivo dejanje. Ta prepoved zunajsodnih usmrtitev je norma *jus cogens*.¹⁶ Torej z vidika mednarodnega prava človekovih pravic bi vse štiri hipoteze kazale na kaznivo dejanje, ki predstavlja resno kršitev človekovih pravic. Ugotovila je, da sta bodisi prva bodisi druga hipoteza najbolj verodostojni.¹⁷

3.1. Odgovornost države pošiljateljice

Država je dolžna sprejeti vse potrebne ukrepe, da prepreči uboje, ki so posledica »prekomerne ali nezakonite uporabe sile javnega uradnika ali druge osebe, ki deluje kot uradna oseba, ali osebe, ki deluje na pobudo ali s privolitvijo take osebe«,¹⁸ Da bi preprečila take uboje, mora država zagotoviti strog nadzor, vključno z jasno verigo nadzora nad vsemi uradniki, ki so pristojni za prijetje, aretacijo, pridržanje, pripor in izrek zaporne kazni ter prepovedati ukaze višjih uradnikov ali javnih organov, ki dovoljujejo ali spodbujajo druge osebe izvesti kakršne koli poboje.¹⁹

O okoliščinah smrti Khashoggija je bilo več razlag, vendar nobena od razlag ne odvzame odgovornosti državi za storjeno kaznivo dejanje. Za odgovornost države ni pomembno, kateri uradniki na visoki ravni so dejansko odredili smrt Khashoggija, ali pa je eden ali pa so vsi odredili ugrabitev, ki se je ponesrečila in pripeljala do uboja, ali pa so uradniki na lastno pobudo izročili Khashoggija v Savdsko Arabijo in ga v tem procesu ubil, ali pa so oficirji ravnali *ultra vires* in ga namerno ubili.²⁰ Spodaj bomo samo povzeli nekaj dokazov, ki neposredno implicirajo na odgovornost države za zunajsodni uboj Khashoggija:

a) Uradniki na visoki ravni so načrtovali, nadzirali in tako odobrili misijo, člane skupine opozorili na pomen misije za nacional-

¹⁶ Enforced Disappearance and Extrajudicial Execution, 2015, str. 80.

¹⁷ Annex to the Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 2019, str. 39.

¹⁸ UN Principles on the Effective Prevention and Investigation of Extra-legal, Arbitrary and Summary Executions, 1989: »... *excessive or illegal use of force by a public official or other person acting in an official capacity or by a person acting at the instigation, or with the consent or acquiescence of such person, and situations in which deaths occur in custody.*«

¹⁹ Annex to the Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 2019, str. 42.

²⁰ Ibid. str. 44.

no varnost in pričakovali, da bo skupina poročala o napredku misije.

b) Uradniki, ki so ubili Khashoggija, so delovali pod krinko svojega službenega položaja in uporabili sredstva, ki so jim bila na razpolago zaradi tega statusa.

c) Uboj je bil možen samo pod pretvezo opravljanja konzularne službe: Khashoggi je obiskal konzulat po predhodno določenem datumu in uri, da bi pridobil uradne dokumente.

d) Umor se je zgodil v savdskem konzulatu v pisarni generalnega konzula ali v drugem prostoru v njegovi neposredni bližini.

e) Uboj je bil vnaprej načrtovan, z možno izjemo patologa, je bila večina ekipe s 15 osebami v pripravljenosti že pred 28. septembrom.

f) Devet članov skupine je z diplomatskim dovoljenjem priletelo v Turčijo z zasebnim letalom.

g) Dva člana skupine sta uporabljala diplomatske potne liste.

h) Uradniki državne varnostne agencije so poskrbeli za vsa potovanja, vključno z zasebnimi letali in prenočišči.

i) Generalni konzul je izkoristil svojo pristojnost, da je dal osebi konzulata in rezidence prost dan, da ne bi bilo morebitnih prič.

j) Varnostna služba konzulata je uporabljala vladna vozila za premestitev trupla.²¹

Nobenega dvoma ni, da so ti uradniki delovali kot državni uradniki z državnimi sredstvi, ki so jim bila na razpolago, ne glede na to, ali so tisti, ki so dejansko izvršili kaznivo dejanje, ravnali v nasprotju z navodili ali ne. Zato je uboj gospoda Khashoggija pomenil zunajsodni uboj, za katerega je odgovorna država.²²

Naj pojasnimo še, da mednarodno nezakonito dejanje države lahko obsega eno ali več dejanj ali opustitev ali kombinacijo obeh. Ali je dejanje nezakonito, izhaja iz pogodbenih obveznosti ali obveznosti običajnega prava, ki jih je zadevna država morda kršila.²³ Gre za mednarodno nezakonito dejanje države, kadar ravnanje, ki je sestavljeno iz dejanja ali opustitve pomeni a) kršitev mednarodne obveznosti države in b) je dejanje po mednarodnem pravu mogoče pripisati državi.²⁴

²¹ Ibid.

²² Glej: Draft Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries, 2008, 1. člen, 1. odstavek.

²³ Ibid.

²⁴ Draft Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries,

3.2. Kršitev konzularne in diplomatske imunitete

Uboj Khashoggija se je zgodil v uradu generalnega konzula, pri čemer so sodelovali nekateri ljudje, ki so imeli diplomatsko imuniteto. Ta državni akt je pomenil grobo in grozotno kršitev Dunajske konvencije o konzularnih odnosih (DKKO), kar je spodbudilo turške oblasti za temeljito preiskavo zločina. Uporaba konzulata za uboj in prikrivanje zločina je nedvomno kršila turške pravice v skladu z DKKO, hkrati pa je spodkopala tudi temeljna načela, ki so ključna za delovanje mednarodnih odnosov.²⁵

Da je uboj v prostorih konzulata kršil DKKO, ni treba podrobneje pojasnjevati. Konzularni prostori »se ne smejo uporabljati za namene, ki niso združljivi z opravljanjem konzularnih nalog«,²⁶ uradniki pa morajo »spoštovati zakone in druge predpise države sprejemnice«²⁷. Umor in ugrabitev sta nezdružljiva z uporabo konzularnih prostorov v skladu z DKKO in poleg tega pomenita tudi grobo kršitev turškega domačega prava.

Lokacija umora ter diplomatska in konzularna imuniteta nekaterih storilcev sta turškim oblastem spodkopali njihova prizadevanja za preiskavo kaznivega dejanja. Namreč 31. člen DKKO ureja nedotakljivost konzularnih prostorov in določa, da »organi države sprejemnice ne smejo vstopiti v konzularne prostore, ki jih konzulat uporablja izključno za svoje delo«, razen s soglasjem vodje konzularnega predstavništva, njegovega pooblaščenca ali veleposlanika države pošiljateljice.²⁸ Ko je Turčija javno objavila, da je bil umorjen gospod Khashoggi na savdskem konzulatu, je Savdska Arabija namerno uporabila konzularno imuniteto za zaustavitev preiskav Turčije, vse dokler ni bil kraj zločina temeljito očiščen.²⁹

2008, 2. člen.

²⁵ Annex to the Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 2019, str. 45.

²⁶ Dunajska konvencija o konzularnih odnosih, 55. člen, 2. odstavek.

²⁷ Ibid. 55. člen, 1. odstavek.

²⁸ Ibid. 31. člen, 2. odstavek.

²⁹ Omejitve DKKO glede zaslišanja in pregona zaposlenih v konzulatu v tem primeru ne bi veljale. Večina odgovornih za umor je že zapustila državo, preden se je Turčija popolnoma zavedela obsega zločina, toda če bi ostali, bi jih Turčija kljub kakršni koli imuniteti lahko aretirala zaradi »hudega kaznivega dejanja« (DKKO, 41. člen). Tudi Turčija bi lahko zaslišala priče, saj bi se pričevanja nanašala na umor in ne na konzularno funkcijo (DKKO, 44. člen). Zanimivo, in nedvomno ni šlo za naključje, je zasebno letalo, ki je prevažalo ekipo, ki je umorila gospoda Khashoggija, revidiralo svoj načrt leta, da bi lahko označili let kot diplomatski in s tem sprožili imuniteto v skladu z DKKO. Državo so zapustili, preden je bilo mogoče preveriti njihovo imuniteto. *Annex to the Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 2019, str. 45.*

3.2.1. Ali bi lahko preiskava umora gospoda Khashoggija predstavljala izjemo od nedotakljivosti prostorov konzulata?

Agnès Callamard je v svojem poročilu izpostavila, da bi lahko Turčija razmislila o vstopu v konzularne prostore na podlagi izginotja Khashoggija, za katerega se je kasneje ugotovilo, da je bil umorjen, kar bi lahko interpretirali kot »hudo nesrečo« v skladu z 31. členom, 2. odst. DKKO, ki bi upravičil vstop turških oblasti v konzulat.³⁰

V svoji analizi umora Khashoggija in dolžnosti Turčije, da zaščiti njegovo življenje, akademik za človekove pravice Marko Milanović sklene, da vstop turških oblasti v konzulat med napadom na Khashoggija zagotovo ne bi kršil 31. člena DKKO, bodisi na podlagi izjeme iz 2. odstavka, in sicer, da se ob nesreči domneva privolitev vodje konzulata ali zaradi implicitne izjeme za vstop brez soglasja, ki ga upravičuje zahteva po takojšnjem ukrepanju za zaščito človeškega življenja.³¹ Milanovićeva utemeljitev temelji na skrbnem pregledu sodne prakse DKKO, vključno z različnimi razlagami klavzule o požaru in nesreči.

Milanović opozarja tudi, da je, kljub temu da je Savdska Arabija očitno kršila svoje obveznosti do Turčije v skladu s 55. členom DKKO, saj je svojim konzularnim agentom dovolila, da sodelujejo v ravnanju, ki je v nasprotju s turškim notranjim pravom, npr. s pomočjo dejanskih atentatorjev in z dovoljenjem uporabe njihovih konzularnih prostorov na način, ki ni združljiv z opravljanjem konzularnih funkcij (tj. umor), tudi Turčija najverjetneje kršila svoje obveznosti do Savdske Arabije, da spoštuje nedotakljivost savdskih konzularnih prostorov v skladu z 31. členom DKKO, s tem ko so te prostore podvrgli nekakšnemu elektronskemu nadzoru, vsaj v primeru, da je nadzor vključeval fizično namestitev kakršnih koli prisluškovalnih naprav v prostorih konzulata. Turški organi so s tem nadzorom pridobili zvočni posnetek umora Khashoggija.³²

Nadaljuje, da čeprav je Turčija kršila nedotakljivost konzulata v skladu z DKKO, bi bila ta kršitev izključena v sili, v skladu s pravilom, kodificiranim v členu 24 (1) člena Poročila *Internatio-*

³⁰ Annex to the Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 2019, str. 61.

³¹ Milanović, 2019, str. 36.

³² Ibid. str. 13.

nal Law Commission o odgovornosti držav za mednarodna protipravna dejanja³³: »Protipravno dejanje države, ki ni v skladu z mednarodnimi obveznostmi te države, je izključena, če storilec zadevnega dejanja v stiski nima drugega razumnega načina za reševanje storilčevega življenja ali življenja drugih oseb, zaupanih storilčevi oskrbi.«³⁴

Milanović se osredotoča na obseg pozitivne obveznosti³⁵ Turčije, da zaščiti življenje g. Khashoggija, in ne na dolžnost preiskovanja.³⁶ Toda, če je Turčija incident v zgodnjih dneh umora gospoda Khashoggija obravnavala kot izginotje, je mogoče trditi, da bi Turčija lahko, dokler ni ugotovila, da je gospod Khashoggi mrtev³⁷ in bi tako lahko vstopila v prostore konzulata z namenom preiskave izginotja, torej zaradi zaščite življenja gospoda Khashoggija, ker ni bilo drugega razumnega načina za zaščito njegovega življenja ali vsaj zaščito pred ugrabitvijo. Callamardova pa dodatno pojasnjuje, da takšnih argumentov ne bi bilo mogoče uporabiti v obdobju po uradnem priznanju, da je bil gospod Khashoggi ubit, to je v času, ko je turška obveščevalna služba zagotovo vedela, da gre za uboj.³⁸

Postavi se vprašanje, ali je v trenutku, ko se je zagotovo vedelo, da se je na konzulatu Savdske Arabije zgodil umor (4. oktober 2018), imela prednost dolžnost Turčije, da preiskuje umor, pred obveznostjo spoštovanja DKKO. Z drugimi besedami, ali ima 6. člen Mednarodnega pakt o državljanskih in političnih pravicah (ICCPR)³⁹ prednost pred 31. členom DKKO?⁴⁰

Kakor pojasnjuje Callamardova, ni jasne hierarhije mednarodnih norm in organov, ki bi vodili analizo konflikta med DKKO

³³ Milanović, 2019, str. 36–37.

³⁴ *Draft Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries*, 2008, e-vir.

³⁵ Dobra primerjava bi bil v tem primeru pristop sodišča ICJ do pozitivne obveznosti držav, da preprečijo genocid po 1. členu Konvencije o genocidu v primeru bosanskega genocida. Sodišče je presodilo, da dolžnost preprečevanja velja za vse države, ne glede na to, kje je kraj storitve genocida, vendar pa se obseg dolžnosti razlikuje glede na sposobnost posamezne države. Glej *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, 2007, str. 43, točka 183.

³⁶ Milanović, 2019, str. 36–37.

³⁷ Turčija je uradno izvedela za smrt Khashoggija 4. 10. 2018. Ta informacija je bila potrjena s strani generalnega državnega tožilca Turčije v januarju 2019. Annex to the Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 2019, str. 62, opomba 260.

³⁸ Annex to the Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 2019, str. 62.

³⁹ »Vsak človek ima prirojeno pravico do življenja. Ta pravica mora biti z zakonom zaščitena. Nikomur ne sme biti življenje samovoljno vzeto.«

⁴⁰ Ibid.

in obveznostjo izvajanja učinkovite in hitre preiskave domnevnega zunajsodnega poboja. Da bi rešili spor med DKDO in ICCPR, se mora uporabiti tridelni test, ki se uporablja za odločanje o navzkrižju pravic ali interesov, torej, ali je izjema od nedotakljivosti konzulata, ki bi pomenila prisilni vstop v konzulat nujen, primeren in sorazmeren poseg glede na dolžnost preiskovanja.⁴¹

Nobenega razloga ni, da bi bil prisilni vstop v konzulat nujen, primeren ali sorazmeren glede na dolžnost preiskovanja. Callamardova kot razlago izpostavi dva dejavnika: (a) Prvič, Turčija bi se lahko diplomatsko pogajala s Savdsko Arabijo in pridobila zakonit dostop do konzulata; (b) Drugič, Turčija je imela možnost preiskovati številne druge prostore, kjer bi lahko pridobila dokaze, vključno s prebivališčem konzula in vozili konzulata. Vendar bi bilo treba to razlago pretehtati glede na osrednji pomen Dunajske konvencije o konzularnih in diplomatskih odnosih.⁴²

Torej Turčija je bila dolžna izvesti hitro in učinkovito preiskavo na prizoriščih zločina, nad katerimi je imela pristojnost (rezidenca konzula in diplomatska vozila). Savdska Arabija pa bi morala v skladu s svojimi mednarodnimi obveznostmi zaščititi kraj zločina za prihodnjo turško preiskavo ali vsaj deliti zbrane dokaze, storila pa je ravno nasprotno, in sicer temeljito počistila in izničila kakršnekoli dokaze o umoru na konzulatu.⁴³

Pravno gledano je tu ključno, da prebivališče konzula ni zaščiteno z imuniteto nedotakljivosti. Nedotakljivo pa je v skladu s 30. členom DKDO prebivališče diplomatskega predstavnika, enakovredne določbe pa DKKO ne vsebuje. To pomeni, da tako konzulovo prebivališče kot tudi druga njegova lastnina niso zaščiteni z imuniteto nedotakljivosti.⁴⁴ Torej kot že zgoraj ugotovljeno lahko zaključimo, da za preiskavo konzularnega prebivališča in vozil ni bilo treba pridobiti soglasja konzula oz. Savdske Arabije. Predvidevamo lahko, da Turčija ni želela zaostriti odnosov s Savdsko Arabijo, čeprav bi bila taka preiskava legitimna in bi temeljila na trdnih pravnih temeljih.

⁴¹ Annex to the Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 2019, str. 62.

⁴² Ibid.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Milanović, 2019, str. 46.

4. Mehanizmi urejanja zlorab nedotakljivosti

Nedavni dogodki so pokazali tendenco diplomatov in konzulov, da ne upoštevajo zakonodaje države sprejemnice, in tendenco k uveljavljanju diplomatske imunitete, da bi se izognili odgovornosti za storjena dejanja.

Usmrtitev Khashoggija je pomenila vsaj tri različne kršitve mednarodnega prava, za katere bi bilo treba uporabiti določena pravna sredstva, to so: 1) kršitev pravice do življenja Khashoggija, 2) kršitev DKKO in 3) kršitev prepovedi eksteritorialne uporabe sile. Pravice do pravnih sredstev, povezanih s kršenjem pravice do življenja Khashoggija, so ločene od pravic Turčije, ZDA in mednarodne skupnosti. Zato obstajajo različne kategorije imetnikov pravic, ki bi morali imeti možnost uveljavljanja odškodnine v zvezi z ubojem.⁴⁵

Zaskrbljujoče je, da je doslej uboj Khashoggija povzročil tako malo učinkovitih mednarodnih odzivov, bodisi pravnih, političnih ali diplomatskih. V nadaljevanju bomo opredelili mehanizme za sankcioniranje kršitev diplomatskih imunitet.

4.1. Ukrepi po dunajski konvenciji

V skladu z Dunajsko konvencijo lahko država sprejme tri možne ukrepe proti diplomatu, ki krši notranje pravo. Država sprejemnica se lahko pogaja z državo pošiljateljico, da se diplomatu ali konzulu odvzame imuniteta. Žal se ta ukrep uporablja redko, kljub temu da sledi tako črki kot duhu Dunajske konvencije. Če država pošiljateljica odreče imuniteto diplomatu, država sprejemnica tako ne krši Dunajske konvencije, kadar ukrepa zoper diplomata ali konzula, ki sta huje kršila notranje pravo. Čeprav je pogajanje z državo pošiljateljico o odvzemu imunitet diplomatu ali konzulu v teoriji dobro zamišljeno, v praksi le redko uspe. Noben mehanizem ne more prisiliti države, da odreče imuniteto diplomatu. Vse prevečkrat vlade dovolijo diplomatom, da uporabljajo imuniteto kot ščit, tudi če bi bil odvzem imunitete razmeroma trivialno dejanje.⁴⁶

Naslednji možni ukrep po DKDO ali DKKO je pravno sredstvo, s katerim se razglasi storilca kaznivega dejanja kot *persono*

⁴⁵ Annex to the Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 2019, str. 84.

⁴⁶ Farhangi, 1986, str. 1517.

non grata. V skladu s 23. členom DKKO in 9. členom DKDO lahko država sprejemnica kadar koli obvesti državo pošiljateljico, da je kakšen konzularni funkcionar/diplomat *persona non grata* ali da kateri koli član konzularnega osebja/diplomatskega osebja ni sprejemljiv. Tako je taka oseba prisiljena zapustiti državo, v večini primerov pa gre za neprimerno kazen.⁴⁷ V razmerah, podobnih, kot je Khashoggijev umor na savdskem konzulatu, bi bilo morda primerno prekiniti konzularne in diplomatske odnose s Savdsko Arabijo. Našteta pravna sredstva so v veliki meri diplomatska. Turčija lahko najde zadoščenje za žrtev in njene svojce le s podporo mednarodne skupnosti, skupnosti, ki je bila s temi dejanji tudi oškodovana.⁴⁸

Trenutna mednarodna politika zahteva učinkovito in hitro ukrepanje ob nastalih incidentih. Dunajska konvencija diplomatov ne ščiti samo pred težavami lokalnih predpisov o parkiranju; ščiti diplomate, tako da lahko zaščitijo svoje državljane v tujini in pomagajo vzdrževati prijateljske odnose med državami,⁴⁹ hkrati pa na ta način odpira vrata zlorabam in kršitvam nosilcem diplomatske imunitete.

4.2. Sodni postopek v državi pošiljateljici

Tožniki, ki vložijo tožbo v državi pošiljateljici za škodo, ki so jo zagrešili diplomati v državi sprejemnici, imajo prednost, pred sprožitvijo drugih sredstev mednarodnega prava. Diplomati nimajo imunitete pred sojenjem, imuniteto pred sojenjem imajo le v državi sprejemnici. Nemogoče je vložiti osebno tožbo proti diplomatu v državi sprejemnici, dokler ga država pošiljateljica ne razreši in mu odvzame imuniteto. Oškodovana stranka lahko na primer toži diplomata v njegovi matični državi zaradi škode, ki je nastala v državi sprejemnici. V praksi pa to ni tako izvedljiva rešitev. Malo število žrtev, če sploh kakšna, bi imela sredstva nadaljevati postopek v tuji državi.⁵⁰

Poleg neznanskih stroškov bi lahko predstavljale težave tudi kulturno in politično ozračje države pošiljateljice. Na primer, država pošiljateljica ima lahko radikalno drugačen sistem zakono-

⁴⁷ Ibid., str. 1527.

⁴⁸ Annex to the Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 2019, str. 84.

⁴⁹ Farhangi, 1986, str. 1527.

⁵⁰ Ibid., str. 1532.

daje, kakor v obravnavanem primeru Khashoggi. Savdska Arabija ima šeriatski pravni sistem, ki temelji na islamski veri. Kršiteljev tako ne bi bilo mogoče kaznovati enako kot v državi sprejemnici. Poleg tega lahko sovražno politično ozračje prepreči, da bi žrtev dobila primerno zadoščanje za povzročeno škodo.⁵¹

Denza podobno ugotavlja, da pravni postopek zoper diplomata pred sodišči države pošiljateljice običajno ne zagotavlja zadovoljivega pravnega sredstva za tožnika v državi sprejemnici. Prva težava je težava pri vročanju diplomatu. Medtem ko ostaja na svojem delovnem mestu, oblasti države sprejemnice tega ne morejo storiti zaradi njegove nedotakljivosti, drugi načini vročanja, kot sta pismo ali javna objava, pa po zakonu pošiljatelja morda ne bodo ustrezni. Druga težava so stroški – tožnik bo moral nositi velike stroške pravnega svetovanja in uvedbe pravnih postopkov v tuji državi, morda vključno s stroški prič, ki bi morale ob morebitnem pričanju potovati v državo pošiljateljico.⁵²

Večina od zgoraj navedenih težav so še toliko bolj izrazite v kazenskih postopkih. Diplomata ni mogoče izročiti, da bi bil fizično prisoten, da bi mu lahko sodili v državi pošiljateljici, prič v državi sprejemnici ni mogoče prisiliti, da odpotujejo v državo pošiljateljico, da bi pričali, in sodišča države pošiljateljice bi lahko vsaj glede nekaterih vrst kaznivih dejanj dosodila milejšo kazen kot v državi sprejemnici.⁵³ Kljub temu pa je treba omeniti, da bi določene države storilce kaznivih dejanj obravnavale strožje kot v državi pošiljateljici.

4.3. Ukrepi po mednarodnem kazenskem pravu

Mednarodni zločini, ki se dvignejo na raven *jus cogens*⁵⁴, predstavljajo *obligatio erga omnes*, torej za vse velja, da jih ne smejo kršiti in jih ni mogoče razveljaviti z drugim pravnim aktom. Pravne obveznosti, ki izhajajo iz višjega statusa takih kaznivih dejanj, vključujejo dolžnost pregona ali izročitve, neuporabo zastaralnih zakonov za taka kazniva dejanja, neuporabo kakršnih koli imunitet, vključno z voditelji držav, univerzalne uporabe teh obveznosti, bodisi v času miru ali vojne, njihovega odstopanja v izrednih

⁵¹ Ibid., str. 1533.

⁵² Denza, 2008, str. 266.

⁵³ Ibid., str. 267.

⁵⁴ Izraz »*jus cogens*« pomeni kogentno normo in kot taka norma ima *jus cogens* najvišji hierarhični položaj med vsemi drugimi normami in načeli. Zaradi tega veljajo norme *jus cogens* kot kogentne in jih ni mogoče derogirati (Bassiouni, 1996, str. 67).

razmerah, in univerzalne pristojnosti nad storilci teh zločinov.⁵⁵ Kot mednarodno kaznivo dejanje lahko označimo tudi obravnavani primer umora savdskega novinarja Jamala Khashoggija, kar bo pojasnjeno v nadaljevanju.

4.3.1. Univerzalna jurisdikcija nacionalnih sodišč

Medtem ko bodo mednarodni zločini, ki jih zagrešijo državni uradniki, pogosto predstavljali uradna dejanja, ločeno pravilo odvzame imuniteto *ratione materiae*⁵⁶ v postopkih, ki se nanašajo na mednarodne zločine. Ta imuniteta v takem postopku ni na voljo, in ne velja v primerih pregona zoper mednarodne zločine.⁵⁷ Prvič, splošno načelo, da za dejanja, ki jih storijo uradniki v času opravljanja svoje funkcije, odgovarja samo država in ne uradniki, ne velja za dejanja, ki pomenijo mednarodna kazniva dejanja. Nasprotno, ugotovljeno je, da uradni položaj posameznika ne oprosti individualne odgovornosti za dejanja, ki so po mednarodnem pravu kazniva dejanja, in torej ne predstavljajo materialne obrambe.⁵⁸

Drugič, mednarodno pravo je pozneje razvilo pravilo, ki dovoljuje domačim sodiščem, da izvajajo univerzalno jurisdikcijo nad nekaterimi mednarodnimi zločini, in če ti predpisi predvidevajo pregon kaznivih dejanj, storjenih v okviru opravljanja uradne funkcije, drugi razlog za imuniteto *ratione materiae* izgine.⁵⁹ V teh okoliščinah torej imuniteta *ratione materiae* ne more obstajati. Do enakega zaključka je prišlo tudi Meddržavno sodišče v zadevi *Arrest Warrant case* 11. aprila 2000, in sicer, da se pred mednarodnimi kazenskimi sodišči ni mogoče sklicevati na imuniteto.⁶⁰ Kar pomeni, da se ob zagrešitvi mednarodnega zločina posameznik ne more sklicevati na imuniteto tudi pred nacionalnimi sodišči, saj jim pravilo univerzalne jurisdikcije dovoljuje preganjanje storilcev za storjena kazniva dejanja.

Posebna poročevalka Callamard meni, da je umor gospoda Khashoggija mednarodno kaznivo dejanje, ki spada pod parametre splošne oz. univerzalne jurisdikcije. Opredelitve mednarodnih kaznivih dejanj in sezname mednarodnih zločinov so skoraj tako raznoliki, kolikor obstaja uglednih pravnih strokovnjakov, vendar

⁵⁵ Bassiouni, 1996, str. 63.

⁵⁶ Imuniteta, ki izvira iz državne imunitete. Nosilci imunitete so npr. državni funkcionarji.

⁵⁷ Akande, 2004, str. 414.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid. str. 415.

⁶⁰ *Case Concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000, 2002, str. 212.*

se običajno strinjajo glede temeljnih značilnosti mednarodnega zločina, zlasti da: 1) vpliva na mir ali varnost več držav; 2) pretrse vest človeštva; 3) izhaja iz mednarodne pogodbe ali mednarodnega običajnega prava; 4) njegova kršitev pomeni kazensko odgovornost posameznika.⁶¹

Univerzalna pristojnost za umor Khashoggija bi se lahko na podlagi Konvencije proti mučenju⁶² ugotovila, če bi Komite za boj proti mučenju proučil zadevo in jo štelo, da spada pod določbe Konvencije.⁶³ Callamardova meni, da še ni jasnih pravil, ki bi temeljila na soglasju, kaj je mednarodno kaznivo dejanje in katera kazniva dejanja pritegnejo splošno oz. univerzalno pristojnost. V utemeljitev stališča, da je usmrtitev Khashoggija na ravni mednarodnega zločina, kar pomeni atrakcijo univerzalne jurisdikcije, pa je mogoče navesti več argumentov: 1) njegov umor bi lahko pomenil dejanje mučenja ali krutega, surovega ravnanja, ki ga prepoveduje Konvencija; 2) kot je bilo že poudarjeno v skladu z mednarodnim pravom, je umor gospoda Khashoggija kršitev norme *jus cogens*; 3) poleg tega iz okoliščin umora gospoda Khashoggija izhaja, da sta bili kršeni vsaj dve dodatni mednarodni obveznosti, in sicer tiste, ki izhajajo iz DKKO in prepoved eksteritorialne uporabe sile v skladu z Ustanovno listino ZN.⁶⁴

4.4. Mednarodna sodišča

Možnost sklicevanja na imunitete mednarodnega prava (zlasti osebno imuniteto *ratione personae*), da bi se izognili pregonu mednarodnih sodišč, je odvisna od narave sodišča, in sicer: kako je bilo ustanovljeno in ali državo uradne osebe veže listina o ustanovitvi sodišča. V zvezi s tem obstaja razlikovanje med tistimi sodišči, ustanovljenimi z resolucijo Varnostnega sveta Združenih narodov (tj. Mednarodnimi kazenskimi sodišči za nekdanjo Jugoslavijo (ICTY) in Ruando (ICTR)), in tistimi, ki so ustanovljeni z mednarodno pogodbo. Zaradi univerzalnega članstva v Združenih narodih in ker so odločitve Sveta zavezujoče za vse članice OZN, določbe statotov ICTY in ICTR lahko odvzamejo imuniteto

⁶¹ Annex to the Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 2019, str. 86.

⁶² *Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, 1984, e-vir.

⁶³ Annex to the Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, 2019, str. 86.

⁶⁴ *Ibid.*, str. 89.

tako rekoč vsem državam. A to je samo zato, ker so te države zavezane, saj so posredno soglašale (z Ustanovno listino UN) z odvzemom imunitete. Mednarodno sodišče ne more odvzeti imunitete, ki jo mednarodno pravo podeljuje uradnikom držav, ki niso pogodbenice. Te imunitete so pravice, ki pripadajo državam nečlanicam in tem državam ne morejo biti odvzete s pogodbo, saj niso njene podpisnice.⁶⁵ Na tej točki lahko poudarimo povezavo s primerom Khashoggi, in sicer Savdska Arabija je podpisnica Ustanovne listine OZN in je tako v primeru sporov pod pristojnostjo Meddržavnega sodišča⁶⁶ (ICJ).⁶⁷

Do enakega zaključka, kot je obrazloženo zgoraj, je prišlo tudi Meddržavno sodišče v zadevi *Arrest Warrant case*,⁶⁸ in sicer, da se na imuniteto po mednarodnem pravu pred mednarodnimi kazenskimi sodišči ni mogoče sklicevati. Prav tako zaključuje tudi Akande, ki izpostavi še dva pogoja, ki ju mora izpolnjevati sodišče, in sicer 1) mora instrument, ki ga je ustvarilo sodišče, izrecno odvzeti imunitete ter 2) da mora biti mednarodnopravno obvezujoč za državo.⁶⁹ Torej ob predpostavki, da so izpolnjeni vsi zgoraj omenjeni pogoji, ni razloga, da Meddržavno sodišče ne bi bilo pristojno za sojenje storilcem umora Khashoggija, storilci so bili namreč državni uradniki in prav tako bi lahko bila podvržena sojenju tudi Savdska Arabija.

4.4.1. Predlog za večjo pristojnost ICJ

Bolj radikalni predlogi, ki izhajajo iz nedavnih zlorab imunitete, se pojavljajo predvsem v smislu sprememb Dunajske konvencije. Alistair Brett je predlagal spremembo členov 22 in 27, ki bi Meddržavno sodišče (ICJ) pooblastilo, da bi suspendiralo članstvo države v OZN, ki ne izpolnjuje zahtev, in zahtevalo, da države deponirajo svoje obveznice pri ICJ, kot varstvo za dobro diplomatsko vedenje.⁷⁰

⁶⁵ Akande, 2004, str. 417.

⁶⁶ Meddržavno sodišče (*International court of justice – ICJ*) je glavni sodni organ Združenih narodov (ZN). Ustanovljen je bil junija 1945 z Ustanovno listino Združenih narodov in začel delovati aprila 1946. Sedež sodišča je v palači miru v Haagu (Nizozemska). Od šestih glavnih organov Združenih narodov je edini, ki ni v New Yorku. Vloga Sodišča je, da v skladu z mednarodnim pravom rešuje pravne spore, ki so mu jih predložile države, in poda svetovalna mnenja o pravnih vprašanjih, ki so mu jih postavili pooblaščen organi Združenih narodov in specializirane agencije. Več glej na The court, International Court of Justice, e-vir.

⁶⁷ States entitled to appear before the Court, International Court of Justice, e-vir.

⁶⁸ *Case Concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000*, 2002, str. 212.

⁶⁹ Akande, 2004, str. 417.

⁷⁰ Brett, v: Farhangi, 1986, str. 1536.

G. Brett predlaga, da naj se Dunajska konvencija spremeni tako, da bi diplomatske torbe lahko bile podvržene preiskavi po odredbi sodišča ICJ. Kadar ima država gostiteljica dokaze, da država pošiljateljica krši mednarodno pravo, bi lahko država gostiteljica zaprosila ICJ za nalog, ki bi ji dopuščal preiskavo veleposlaništva, konzulata in diplomatske pošiljke. Brett predlaga, da bi pravniki opazovalci ZN nadzirali tovrstne preiskave. Če bi bila ugotovljena kakršna koli kršitev, bi opazovalci ZN zadevo napotili na ICJ, ki bi imelo večja pooblastila, vključno z možnostjo suspendiranja članstva v ZN in možnost, da od držav s slabimi diplomatskimi praksami zahtevajo v zavarovanje denarne obveznice.⁷¹

4.5. Mednarodno kazensko sodišče

Mednarodno kazensko sodišče (*International Criminal Court* – ICC) preiskuje in kjer je to upravičeno tudi sodi posameznikom, obtoženih najhujših kaznivih dejanj, ki zadevajo mednarodno skupnost, kot so: genocid, vojni zločini, zločini proti človečnosti in zločini agresije. Sodišče je pristojno za sojenje posameznikom, ki so storili mednarodno kaznivo dejanje na ozemlju katere od držav podpisnic Rimskega statuta. Mednarodno kazensko sodišče naj bi zgolj dopolnilo in ne nadomestilo nacionalnih kazenskih sistemov. Preganja storilce le v primeru, kadar države tega ne želijo ali tega same ne morejo storiti.⁷²

Sodišče lahko izvršuje svojo pristojnost v zadevah genocida, zločinov proti človečnosti ali vojnih zločinih, ki so bili storjeni na dan 1. julija 2002 ali po tem datumu, in sicer za: 1) kazniva dejanja, ki jih je storil državljani države pogodbenice ali na ozemlju države pogodbenice ali v državi, ki je sprejela pristojnost Sodišča; ali 2) zločine, ki jih je Varnostni svet Združenih narodov predlagal v obravnavo tožilcu ICC v skladu z resolucijo, sprejeto na podlagi VII poglavja listine ZN.⁷³

Od 17. julija 2018 lahko Varnostni svet, ki deluje v skladu s poglavjem VII Listine Združenih narodov, Sodišču naslovi situacijo, v kateri se zdi, da je prišlo do agresivnega dejanja, ne glede na to, ali gre za države pogodbenice ali države nepogodbenice.⁷⁴

⁷¹ Farhangi, 1986, str. 1537.

⁷² About International Criminal Court, International Criminal Court, e-vir.

⁷³ How the Court works, International Criminal Court, e-vir.

⁷⁴ Ibid.

Če ni napotitve Varnostnega sveta za dejanje agresije, lahko tožilec ICC sproži preiskavo na lastno pobudo ali na zahtevo države pogodbenice. Tožilec najprej ugotovi, ali je Varnostni svet določil dejanje agresije, ki ga je zagrešila zadevna država. Če tovrstna odločitev ni bila sprejeta v šestih mesecih od dne, ko je tožilec obvestil Varnostni svet Združenih narodov o stanju, lahko tožilec kljub temu nadaljuje s preiskavo, pod pogojem, da je predobravnavni oddelek odobril začetek preiskave. Prav tako v teh okoliščinah Sodišče ne izvaja svoje pristojnosti glede agresivnega kaznivega dejanja, kadar ga je storil državljani ali na ozemlju države pogodbenice, ki teh sprememb ni ratificirala ali sprejela.⁷⁵

4.5.1. Pristojnost ICC v zadevi Khashoggi

Rok za podpis Rimskega statuta se je iztekel 31. decembra 2000. Države, ki ga pred tem datumom niso podpisale, morajo k statutu pristopiti v enem koraku, torej s podpisom in ratifikacijo istočasno. Med vsemi državami, ki so članice Združenih narodov, države opazovalke v Generalni skupščini Združenih narodov ali jih generalni sekretar Združenih narodov drugače priznava kot države s polnimi zmogljivostmi za sklepanje pogodb, jih je 42, ki niso podpisnice in niso ratificirale statuta. Med njimi je tudi Savdska Arabija.⁷⁶

Turčija je trenutno država kandidatka za članstvo v Evropski uniji, ki bi potrebovala napredek na področju človekovih pravic, da bi lahko nadaljevala s pristopnimi pogovori. Del tega je vključeval pritisk na Turčijo, da se pridruži Sodišču ICC, ki je podprto s skupno zunanjo in varnostno politiko EU. Premier Recep Tayyip Erdoğan je oktobra 2004 izjavil, da bo Turčija „kmalu“ ratificirala Rimski statut, turška ustava pa je bila leta 2004 spremenjena, da bi državljanom izrecno dovolila predajo Sodišču. Vendar je Erdoğanova vlada januarja 2008 spremenila svoje stališče in se odločila, da bo odpovedala pristop zaradi pomislekov, da bi lahko ogrozila prizadevanja proti Kurdske delavski stranki. Tako vse do danes ni podpisnica Rimskega statuta.⁷⁷

Kot je ugotovljeno zgoraj, Savdska Arabija ni podpisnica Rimskega statuta in tako ni pod jurisdikcijo ICC.⁷⁸ Prav tako tudi Turči-

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ United Nations, Status of Treaties, e-vir.

⁷⁷ Erhan, 2018, str. 112–113.

⁷⁸ The States Parties to the Rome Statute, International Criminal Court, e-vir.

ja ni podpisnica statuta, kar pomeni, da ne glede na to, za kakšno vrsto mednarodnega kaznivega dejanja gre, ICC nima pristojnosti za sojenje in tako sprožitev postopka pred tem sodiščem ne bi imelo učinka, kljub temu da bi bil na prvi pogled to najprimernejši forum za temeljito preiskavo in končno sojenje v zadevi Khashoggi.

6. Zaključek

Zastavili smo si cilj analize problematike nedotakljivosti diplomatskih in konzularnih v luči primera Jamala Khashoggija. Kot poglavitni problem smo torej izpostavili, problem nedotakljivosti, kakor je določena v Dunajski konvenciji o diplomatskih odnosih in Dunajski konvenciji o konzularnih odnosih. Prostor diplomatkega predstavništva so nedotakljivi. Ugotovili smo, da organi države sprejemnice ne smejo vstopiti v konzularne prostore, ki jih konzulat uporablja izključno za svoje delo, razen s privolitvijo vodje konzulata ali osebe, ki jo ta določi, ali vodje diplomatskega predstavništva države pošiljateljice. Vendar se lahko domneva, da je ob požaru ali drugi nesreči, ki zahteva takojšnje ukrepanje, privolitev vodje konzulata dana.

Obravnavan primer Jamala Khashoggija je v številnih pogledih izreden primer. A nikakor ne gre za osamljen primer – avtoritarne države pogosto naročijo umor novinarjev in političnih disidentov. Posebnost te afere je seveda uporaba konzularnih prostorov kot prizorišča umora. In čeprav se diplomatsko-konzularni privilegiji in imunitete ves čas zlorabljajo, se je to le redko zgodilo v takem obsegu in na tako grozovit način.

Khashoggijev umor je tako z vidika mednarodnopravne analize neverjetno prepletanje pravil diplomatskega in konzularnega prava in človekove pravice do življenja. Osnove delovanja pravice do življenja so dokaj jasne. Prvič, pred umorom se je sprožila pozitivna dolžnost varovanja Khashoggijevega življenja, v primeru, da bi katera od vpletenih držav vedela ali bi morale vedeti za resnično in takojšnjo nevarnost, bi morale ukrepati. Drugič, ugotovili smo, da v trenutku napada na Khashoggija ni bilo dvoma, da je Savdska Arabija očitno kršila svojo negativno obveznost, da se vzdrži samovoljnega odvzema življenja v skladu s 5. členom Arabske listine in običajnim mednarodnim pravom. Kar zadeva Turčijo, če bi vedela ali bi morala vedeti za grožnjo Khashoggijevemu

življenju v prostorih savdskega konzulata v Istanbulu, bi morala obvarovati njegovo življenje v skladu z 2. členom EKČP in 6. členom Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah (ICCPR) in prisilno vstopiti v konzulat, saj bi bil to edini način, ki bi mu rešil življenje.⁷⁹ Tretjič, Khashoggijev uboj je vključeval postopkovno pozitivno obveznost preiskave njegove smrti. Kot smo videli, čeprav so te osnove dokaj jasne, obstaja tudi veliko zapletenih vprašanj obsega in uporabnosti, kot so vprašanje eks-teritorialnosti, sprožitev dolžnosti varovanja življenja ali dolžnost sodelovanja. In ostaja veliko vprašanje, kaj ima prednost v taki situaciji, človekove pravice na eni strani in konzularni privilegiji in imunitete na drugi strani.

V zvezi s tem je zgornja analiza pokazala, da bi se v Khashoggijevem primeru lahko izognili večini norm imunitete in nedotakljivosti, ki konkurirajo pravici do življenja. To je predvsem zato, ker je bil Khashoggi ubit v prostorih konzulata in ne v diplomatski misiji, ter iz razloga, ker so konzularni privilegiji in imunitete bistveno šibkejše od diplomatskih. Pravno gledano je tu ključno, da prebivališče konzula ni zaščiteno z imuniteto nedotakljivosti. To pomeni, da tako konzulovo prebivališče kot tudi druga njegova lastnina niso zaščiteni z imuniteto nedotakljivosti. Torej kot že zgoraj ugotovljeno lahko zaključimo, da za preiskavo konzularnega prebivališča in vozil ni bilo treba pridobiti soglasja konzula oz. Savdske Arabije. Nobeno pravilo mednarodnega prava tudi ni zahtevalo, da Turčija dovoli savdskim agentom, generalnemu konzulu in drugim članom konzularnega osebja, da zapustijo državo, ali da zaprosi Savdsko Arabijo za soglasje za preiskavo prebivališča generalnega konzula ali vozila konzulata. Zaradi nedotakljivosti so bili zaščiteni le konzularni prostori. Predvidevamo lahko, da Turčija ni želela zaostriti odnosov s Savdsko Arabijo, čeprav bi bila taka preiskava legitimna in bi temeljila na trdnih pravnih temeljih.

Kar zadeva kazenski pregon posameznikov, odgovornih za Khashoggijevo smrt, je mogoče, da bodo sedanja sojenja v Savdski Arabiji v določeni meri pravična. Vendar se zdi neizogibno, da bodo tisti vpleteni, ki so najbližji prestolonasledniku, zaščiteni pred morebitno odgovornostjo za umor. Ker umor posameznika sam po sebi ni zadeva mednarodnega prava in še posebej ni splo-

⁷⁹ Milanović, 2019, str. 46.

šno kaznivo dejanje, je pregon vseh oseb, vpletenih v Khashoggi-jevo smrt, verjetno mogoč le v Turčiji ali Savdski Arabiji. Nazadnje obstaja možnost celovite mednarodne preiskave, kakršno lahko odobri Varnostni svet ZN. To bi se lahko zgodilo samo, če bi v Varnostnem svetu obstajala politična volja za začetek take preiskave. Ugotovili smo, da mednarodna skupnost nima primernih mehanizmov za preiskavo in sankcioniranje hudih kršitev imunitete diplomatskih in konzularnih prostorov.

Vendar pa ne glede na to, ali bodo storilci za uboj Khashoggija kdaj resnično odgovarjali, ne spremeni dejstva, da je bila njegova pravica do življenja zaščitena z mednarodnim pravom, kot je bila pravica do življenja nešteti drugih žrtev avtoritarnih režimov po vsem svetu. Ne spremeni tudi dejstva, da DKKO in DKDO nudita široko zaščito diplomatskemu in konzularnemu osebju, ne nudi pa nobenega vzvoda ali zaščite njihovih žrtev. Umor je bil kršitev pravic, ki jih je imel sam Khashoggi v skladu z mednarodnim pravom in ne le tistimi v skladu z domačim pravom turške države. V tem smislu si zasluži, da se o njih razpravlja in deluje aktivno v smeri, da se kaj takega v sodobni družbi ne bi več ponovilo.

LITERATURA

- About International Criminal Court. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/about>, 17. 11. 2019.
- Akande, D. (2004). International Law Immunities and the International Criminal Court. *The American Journal of International Law*, vol. 98, no. 3, str. 407-433.
- Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro). (2007). ICJ Reports.
- Cherif Bassiouni, M. (1996). International Crimes: „Jus Cogens“ and „Obligatio Erga Omnes“. *Law and Contemporary Problems. Accountability for International Crimes and Serious Violations of Fundamental Human Rights*. Duke University School of Law, vol. 59, no. 4, str. 63-74.
- Bouoiyour, J., Selmi, R. (2018). The gruesome murder of Jamal Khashoggi : Saudi Arabia's new economy dream at risk? *Papers*, arXiv.org. URL: <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1812/1812.11336.pdf>, 10. 3. 2020.
- Case Concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (DP Congo v. Belgium), judgment of 14 February 2002. (2002). ICJ Reports.
- Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, General Assembly resolution 39/46, 10. december 1984. URL: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cat.aspx>, 10. 3. 2020.
- Denza, E. (2008). *Diplomatic Law: Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations*. Oxford: Oxford University Press. URL: <http://www.ejil.org/pdfs/20/4/1930.pdf>.
- Draft Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries: 2001. United Nations, 2008. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf
- Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih (1961).
- Dunajska konvencija o konzularnih odnosih (1963).
- Enforced Disappearance and Extrajudicial Execution: Investigation and Sanction: a Practitioners Guide. (2015). International Commission of Jurists. URL: <https://www.icj.org/wp-content/uplo->

- [ads/2015/12/Universal-Enforced-Disappearance-and-Extrajudicial-Execution-PGNo9-Publications-Practitioners-guide-series-2015-ENG.pdf](#).
- Erhan, Z. (2018). Core international crimes in turkish criminal law and the Rome statute: a comparative analysis in the light of international jurisprudence. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, cilt XXII, sayı 2, str. 111-136.
- Farhangi L. S. (1986). Insuring against Abuse of Diplomatic Immunity. Stanford Law Review, vol. 38, no. 6, str. 1517-1547.
- How the Court works. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/about/how-the-court-works>, 17. 11. 2019.
- Khashoggi, J. All you need to know about Saudi journalist's death. BBC News, 19. junij 2019. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-45812399>, 10. 3. 2020.
- Milanovic, M. (2019). The Murder of Jamal Khashoggi: immunities, inviolability and the human right to life. Human Rights Law Review, Forthcoming. str. 1-56.
- Philippine Embassy Bank Account Case, Bundesverfassungsgericht, 13 Dec. 1977, 46 BVerfG 342; 65 ILR, str. 146, točka 187.
- Sen, B. (1965). A diplomat's handbook of international law and practice. The Hague, Netherlands: Martinus Nijhoff.
- Shaw, M. N. (2008). International law. New York: Cambridge University Press.
- States entitled to appear before the Court. International Criminal Court. URL: <https://www.icj-cij.org/en/states-entitled-to-appear>, 17. 11. 2019.
- The Court, International Court of Justice. URL: <https://www.icj-cij.org/en/court>, 17. 11. 2019.
- The States Parties to the Rome Statute. International Criminal Court. URL: https://asp.icc-cpi.int/en_menus/asp/states%20parties/pages/the%20states%20parties%20to%20the%20rome%20statute.aspx, 17. 11. 2019.
- United Nations, Human Rights Council (2019). Annex to the Report of the Special Rapporteur on extrajudicial, summary or arbitrary executions: Investigation into the unlawful death of Mr. Jamal Khashoggi, URL: https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session41/Documents/A_HRC_41_CRP.1.pdf.
- United Nations, Status of Treaties, URL: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XVIII-10&chapter=18&clang=en, 10. 3. 2020.